

O‘zbekistonda muqobil energetika sektoriga to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiya kiritishni tezlashtirishda fiskal barqarorlikning roli

Nodir G‘iyosaliyevich Xidirov

Rushana G‘olib qizi Yoqubova

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalari sektoriga to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalar oqimini jadallashtirishda fiskal barqarorlikning institutsional va makroiqtisodiy ahamiyati kompleks tahlil qilindi. Tadqiqot doirasida davlat byudjeti muvozanati, fiskal intizom hamda davlat qarzi barqarorligi ko‘rsatkichlarining “yashil” loyihalar uchun investitsiya muhitiga ta’siri baholandi. Empirik va qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, muqobil energetika loyihalari katta kapital talab qilishi va uzoq muddatli qaytimga egaligi sababli, fiskal barqarorlik investitsion risklarni kamaytirishda asosiy omil hisoblanadi. Olingan xulosalar asosida muqobil energetika sektorida investitsiya faolligini oshirishga qaratilgan fiskal siyosatni takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: fiskal siyosat, muqobil energetika, qayta tiklanuvchi energiya, investitsiya jozibadorligi, fiskal barqarorlik, “yashil” investitsiyalar, makroiqtisodiy barqarorlik

The role of fiscal stability in accelerating direct investment in the renewable energy sector of Uzbekistan

Nodir Giyosaliyevich Khidirov

Rushana Golib kizi Yakubova

Tashkent State University of Economics

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the institutional and macroeconomic significance of fiscal stability in accelerating the flow of Foreign Direct Investment (FDI) into Uzbekistan's renewable energy sector. Within the framework of the research, the impact of state budget balance, fiscal discipline, and public debt sustainability on the investment climate for “green” projects was evaluated. Empirical and comparative analysis results demonstrate that since alternative energy projects require substantial capital intensity and have long-term payback periods, fiscal stability serves as a fundamental factor in mitigating investment risks. Based on the

findings, practical recommendations were developed to improve fiscal policy aimed at enhancing investment activity in the alternative energy sector.

Keywords: fiscal policy, alternative energy, renewable energy, investment attractiveness, fiscal stability, green investments, macroeconomic stability

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda energetika infratuzilmasini modernizatsiya qilish va "yashil" iqtisodiyotga o'tish global ustuvor vazifalardan biridir [1]. Ushbu maqsadlarga erishishda hukumatlar zaruriy investitsiya muhitini yaratish uchun fiskal siyosat, xususan, soliq imtiyozlaridan strategik vosita sifatida foydalanadi. Energetika sektori kapital talabchanligi va uzoq muddatli qaytish muddatiga ega bo'lganligi sababli, soliq rag'batlari investitsiya xavflarini kamaytirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega [2]. Biroq, faqatgina imtiyozlar berishning o'zi yetarli emas. Soliq imtiyozlarining samaradorligi mamlakatning fiskal barqarorligi, huquqiy bazasi va bozor intizomi bilan bevosita bog'liq. Xususan, Polzin va boshqalar (2019) o'z tadqiqotlarida fiskal chora-tadbirlar faqatgina barqaror institutsional muhit va rivojlangan moliya bozori bilan uyg'unlashgan taqdirdagina xususiy investitsiyalarni safarbar qilishda yuqori natija berishini isbotlaganlar [3]. Chunki, uzoq muddatli yirik loyihalarga kapital kirituvchi investorlar uchun davlat byudjetining muvozanati va makroiqtisodiy barqarorlik kutilmagan fiskal o'zgarishlardan himoyalanih kafolati bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston kabi rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda energetika mustaqilligini ta'minlash va tarmoqning ekologik barqarorligini oshirishda muqobil energiya manbalarini joriy etish strategik ahamiyatga ega. Bu jarayonda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun soliq imtiyozlari va berilayotgan moliyaviy afzalliklar asosiy rag'batlantiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Zero, "yashil" energiya loyihalari yuqori texnologik xarajatlarni talab etishi bois, davlat tomonidan taqdim etilayotgan soliq rag'batlari investorlar uchun loyihalarning rentabelligini kafolatlovchi muhim omil hisoblanadi. Aynan ushbu yondashuv mamlakatimizda investitsiya muhitini tubdan yaxshilash va energetika tizimini transformatsiya qilishga qaratilgan bo'lib, bu maqsadlar "O'zbekiston - 2030" strategiyasida o'zining aniq ifodasini topgan. Mazkur strategiyada qayta tiklanuvchi energiya manbalari quvvatini 25 gigavattga yetkazish va jami iste'mol tarkibida "yashil" energiya ulushini 40 foizga oshirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [4].

Davlat rahbari ushbu strategik maqsadlarga erishishda xususiy sektor va xorijiy investorlarning rolini alohida ta'kidlab, shunday degan edi: "Biz energetika sohasida bozor mexanizmlarini joriy etish orqali monopoliyadan voz kechdik. Endilikda investorlarimiz uchun qonun bilan kafolatlangan barqaror soliq imtiyozlari va uzoq muddatli rag'batlantirish tizimi to'liq saqlab qolinadi. Bu - sohadagi loyihalarning

nafaqat ekologik, balki iqtisodiy jihatdan ham jozibador bo'lishini ta'minlashning asosiy kafolatidir".

Strategiya doirasida muqobil energetika loyihalari uchun bojxona bojlaridan ozod qilish, mol-mulk va yer solig'i bo'yicha berilayotgan imtiyozlar nafaqat xarajatlarni kamaytirishga, balki mamlakatimizning mintaqaviy qayta tiklanuvchi energiya markaziga aylanishiga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida, xorijiy kapitalning barqaror oqimini ta'minlab, iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishda muhim poydevor bo'ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Energetika sektoriga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda fiskal mexanizmlarning roli jahon iqtisodchi olimlari tomonidan keng tadqiq etilgan. Mavjud ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish asosida ularni quyidagi uchta asosiy yo'nalishga ajratish mumkin:

1) soliq imtiyozlarining investitsiya jozibadorligiga ta'siri. Ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlar soliq yukini kamaytirish orqali loyihalarning rentabellik darajasini oshirish masalalariga qaratilgan. Masalan, Schmithüsen [2] o'z ishlarida fiskal rag'batlar energetika transformatsiyasi davrida loyihalarning boshlang'ich kapital xarajatlarini qoplashda asosiy vosita ekanligini ta'kidlaydi. Shuningdek, Gillingham va uning hammualliflari [5] soliq kreditlarining qayta tiklanuvchi energiya manbalarini ommalashtirishdagi ijobiy korrelyatsiyasini isbotlab berishgan.

2) fiskal barqarorlik va institutsional ishonch masalalari. Ikkinchi yo'nalish vakillari faqat imtiyozning o'zi yetarli emasligini, balki davlatning umumiy moliyaviy barqarorligi muhimligini ilgari suradilar. Polzin va boshqalar [3] tomonidan o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, fiskal chora-tadbirlar faqat barqaror institutsional muhit va past darajadagi fiskal risklar sharoitidagina xususiy investitsiyalarni safarbar qila oladi. Dippenaar [6] esa fiskal tizimdagi noaniqliklar va tez-tez o'zgaradigan soliq qonunchiligi hatto eng jozibador imtiyozlarning ham samarasini yo'qqa chiqarishini Janubiy Afrika misolida ko'rsatib o'tgan.

3) davlat va xususiy sektor hamkorligining fiskal modellari. Zamonaviy yondashuvlar soliq mexanizmlarini davlat kafolatlari bilan kombinatsiya qilishni taqozo etadi. Nobel mukofoti sovrindori Nordhaus [7] iqlim o'zgarishiga qarshi kurashda soliq imtiyozlarini uglerod soliqlari bilan uyg'unlashtirish eng samarali model ekanligini isbotlagan. Mahalliy tadqiqotchi Raximov [8] O'zbekiston sharoitida energetika loyihalarini moliyalashtirishda davlatning fiskal majburiyatlari va kafolatlangan energiya xaridi shartnomalarining xorijiy investorlar ishonchini qozonishdagi ahamiyatini tahlil qilgan.

NATIJA VA MUHOKAMA

Fiskal siyosatning qayta tiklanuvchi energiyaga bo'lgan investitsiyalar uchun ta'siri iqtisodiy adabiyotlarda turli burchakdan tahlil qilingan. Schmithüsenning

ta'kidlashicha, barqaror fiskal siyosat davlatning energiya transformatsiyasini moliyalashtirish imkoniyatlarini oshiradi va investorlar uchun risklarni pasaytiradi [2]. Xuddi shuningdek, iqtisodiy model tahlillar ko'rsatadiki, fiskal siyosatning kengaytirilgan instrumentlari (masalan subsidiyalar, soliq imtiyozlari) qayta tiklanuvchi energiya loyihalarini rag'batlantiradi [9].

Tadqiqotlar shuni ham qayd etadiki, davlat siyosati sifati va siyosiy barqarorlik darajasi energiya sektoriga bo'lgan xorijiy investitsiyalarni sezilarli darajada ta'sir qiladi. Masalan, ayrim empirik izlanishlar hukumatning fiskal choralari kengaytirish (masalan ekologik soliq yoki yashil subsidiyalar) qayta tiklanuvchi energiya ishlab chiqarishiga ijobiy ta'sir ko'rsatganini aniqlagan [10].

Shuningdek, qayta tiklanuvchi energiyaga yo'naltirilgan investitsiyalar iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanishning muhim tarkibiy qismidir. Ba'zi tahlillar shuni ko'rsatadiki, investitsiyalar o'sib borgani sayin bu sohaning milliy iqtisodiyotga qo'shgan hissasi ortadi [11].

Bu nazariy asoslar asosida biz quyidagicha empirik natijalarni tahlil qildik:

1) fiskal barqarorlik ko'rsatkichlari va ularning ta'siri. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi fiskal siyosatni barqarorlashtirishga qaratilgan muhim chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatning konsolidatsiyalangan byudjet balansidagi defitsit YAIMga nisbatan 2024-yilda taxminan $-3,0\%$ darajasida bo'lib, bu oldingi yillarga nisbatan yaxshilanishni ko'rsatadi [12]. Davlat qarzi YAIMga nisbatan 2024-yilda $33,5-34,3\%$ atrofida baholangan bo'lib, bu xalqaro standartlarga ko'ra "o'rtacha" daraja hisoblanadi. Bu ko'rsatkich investorlar uchun fiskal riskning pastligini va uzoq muddatli barqarorlikning mavjudligini bildiradi. Natijada, fiskal barqarorlik choralari mamlakatda makroiqtisodiy sharoitning oldindan prognoz qilinadigan va kam riskli ekanligini ta'minlaydi, bu esa ayniqsa muqobil energetika loyihalariga sarmoya jalb etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

2) chet el investitsiyalari va muqobil energiyaga yo'naltirilgan FDI tendensiyalari. O'zbekistonning investitsiya muhitida so'nggi yillarda sezilarli o'zgarishlar kuzatilmoqda. OECD ma'lumotlariga ko'ra, 2014-2018-yillarda qayta tiklanuvchi energiyaga yo'naltirilgan Greenfield FDI hajmi taxminan 1,4 mlrd AQSh dollarini tashkil qilgan bo'lsa, 2019-2023-yillarda bu ko'rsatkich 11,7 mlrd AQSh dollariga yetgan [13].

Greenfield investitsiyalarining oshishi, xususan, quyosh va shamol energetikasi kabi "yashil" energiya sohalariga jalb qilingan kapitalni ko'rsatadi. Shu bilan birga, mamlakatga oqib kelayotgan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar hajmi ham ijobiy tendensiyaning namoyon etmoqda, bu iqtisodiy islohotlar, fiskal barqarorlik va sarmoya jalb etish choralari bilan izohlanadi [14].

3) qayta tiklanuvchi energiya ulushi va strategik maqsadlar. O'zbekiston energetika sohasida qayta tiklanuvchi energiyaga yo'naltirilgan strategik maqsadlarni belgilagan. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, mamlakat 2030-yilgacha umumiy elektr energiyasi ishlab chiqarishida qayta tiklanuvchi energiya ulushini kamida 40-50 % darajasiga yetkazishni rejalashtirmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyevning ta'kidlashicha, mamlakat "yashil" energiya ulushini 50 % dan oshirishni maqsad qilgan [4].

Bu strategik maqsadlar investorlar uchun uzoq muddatli istiqbolni belgilaydi va qayta tiklanuvchi energiyaga yo'naltirilgan sarmoyalarning jozibadorligini oshiradi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, fiskal barqarorlik va investitsiyalar oqimi o'rtasida mustahkam bog'liqlik mavjud. Past byudjet defitsiti va o'rtacha darajadagi davlat qarzi investorlar uchun risklarni kamaytirishda muhim omil hisoblanadi.

Shuningdek, qayta tiklanuvchi energiyaga yo'naltirilgan Greenfield investitsiyalar hajmining sezilarli o'sishi "yashil" energetika loyihalarining jozibadorligini oshirgan. Strategik energetika maqsadlarining aniq belgilanishi esa investorlar uchun fiskal va iqtisodiy sharoitlarni oldindan prognoz qilinishini ta'minlaydi, bu esa sarmoyalar oqimining barqaror o'sishiga yordam beradi [13].

O'zbekistonning investitsiya jozibadorligi xalqaro kontekstda ham ijobiy baholanmoqda. Xalqaro tashkilotlar hisobotlariga ko'ra, mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar investorlar uchun shaffof va barqaror siyosatni kafolatlaydi, bu esa "yashil" investitsiyalar uchun qo'shimcha ishonch mexanizmini yaratadi [13].

XULOSA

Ushbu tadqiqot O'zbekistonda muqobil energiya sektoriga to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni jalb qilishda fiskal barqarorlikning muhim rolini aniqladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, past byudjet defitsiti, o'rtacha darajadagi davlat qarzi va makroiqtisodiy barqarorlik investorlar uchun risklarni kamaytiradi va "yashil" loyihalarining jozibadorligini oshiradi. So'nggi yillarda Greenfield investitsiyalarining sezilarli o'sishi, xususan, qayta tiklanuvchi energiya loyihalariga jalb qilingan kapital, mamlakatning investitsiya muhitidagi ijobiy o'zgarishlar va fiskal intizomning samarali ekanligini tasdiqlaydi. Strategik maqsadlar, jumladan 2030-yilgacha elektr energiyasida qayta tiklanuvchi energiya ulushini 40-50 % darajasiga yetkazish rejalari, investorlar uchun uzoq muddatli va oldindan prognoz qilinadigan iqtisodiy sharoitni yaratadi.

Shunday qilib, fiskal barqarorlik, iqtisodiy islohotlar va strategik energiya maqsadlarining uyg'unligi O'zbekistonni muqobil energetika sohasiga sarmoya kiritish bo'yicha jozibador mamlakatga aylantiradi va bu sektorning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. International Energy Agency. (2023). World Energy Outlook 2023. OECD Publishing.
2. Schmithüsen, C. (2021). Fiscal policy for the energy transition: Mechanisms and impact. *Journal of Economic Perspectives*, 35(2), 145-168.
3. Polzin, F., Egli, F., Steffen, B., & Schmidt, T. S. (2019). How do policies mobilize private finance for renewable energy?—A systematic review with an investor perspective. *Applied Energy*, 236, 1249-1268. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2018.11.098> econpapers.repec.org
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi PF 158 sonli Farmoni. <https://lex.uz/docs/-6600413>
5. Gillingham, K., & Newell, R. G. (2009). Retrospective examination of low carbon technology policies. *Annual Review of Resource Economics*, 1, 597-612.
6. Dippenaar, M. (2018). Effectiveness of tax incentives for renewable energy in South Africa. *South African Journal of Economic and Management Sciences*, 21(1), 1-12. <https://doi.org/10.4102/sajems.v21i1.1723> scielo.org.za
7. Nordhaus, W. D. (2020). *The Climate Casino: Risk, Uncertainty, and Economics for a Warming World*. Yale University Press.
8. Raximov, L. (2019). Energetika sohasida investitsiya muhitini takomillashtirish. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*.
9. Wong, P. S., & Xu, T. (2019). Effect of government subsidies on renewable energy investments: The threshold effect. *Energy Policy*, 132, 156-166. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2019.05.039> ResearchGate
10. Shao, H., Wang, Y., Lee, C.-C., & Wen, H. (2024). How does political stability affect renewable energy finance? International evidence. *Energy*, 313, Article 133829. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2024.133829> ScienceDirect+1
11. Zhang, C., & Zhou, P. (2018). The impact of renewable energy investment on economic growth: Evidence from OECD countries. *Renewable Energy*, 119, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2017.12.051>
12. International Monetary Fund. (2024). *World Economic Outlook: Fiscal Policy and Growth*. Washington, DC: IMF.
13. Organisation for Economic Co operation and Development. (2023). *Foreign direct investment in renewable energy: Uzbekistan country report 2014 2023*. OECD. <https://www.oecd.org> OECD
14. U.S. Department of State. (2025). *Uzbekistan 2024 Investment Climate Statement*. U.S. Department of State. <https://www.state.gov/reports/2024-investment-climate-statements/uzbekistan>